

Németh József Lajos

A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban

A terrorizmus elleni háború során előtérbe kerültek olyan régi-új módszerek, amelyek a szembenálló felek a közvélemény által való elfogadottságát hivatottak erősíteni, vagy épp ellenkezőleg, gyengíteni. Ennek egyik példaként a szerző a stratégiai kommunikáció kialakulását és néhány tartalmi elemét mutatja be, különös tekintettel a „kis” háború szereplőinek a tele- és infokommunikációs eszközökhöz való viszonya kontextusában.

Napjaink háborúi látszólag sok eltérő jegyet mutatnak a korábbi fegyveres összeütközésekhez képest, ugyanakkor bizonyos alapelvek, eljárási módok szinte változatlanok tekinthetők. Ezek közé tartozik a kommunikáció, amely nemcsak a saját erők, csapatok vezetését és irányítását hivatott biztosítani és elősegíteni, hanem az elmúlt évtizedekben egyre jelentősebb társadalomtudományi tartalmat is kapott.

A harctereken feladatukat ellátó katonáknak nem csak az összekötés biztosítására, a megkívánt adatok továbbítására, fogadására, tárolására és az egyre nagyobb informatikai ismereteket megkövetelő eszközök használatára kell felkészülniük, hanem arra is, hogy akár pusztán jelenlétük révén milyen kommunikációs jeleket sugároznak környezetük felé. Ez utóbbi „passzív” elemek azonban nem nélkülözhetik azokat az „aktív” eljárásokat, amelyek az egyes háborúk céljainak, tartalmának hiteles és a közvélemény számára nagy jelentőségű tartalommal és vállaltan komoly befolyással bíró módon való bemutatására és átadására szolgálnak.

A polgári lakossággal – legyen az hazai vagy külföldi – való kapcsolattartás elmélete és gyakorlata mára már számos elemmel rendelkezik, de az új korszakokat nyitó háborúk esetében szinte mindig megfigyelhető a korábbi vonatkozó elvek és eljárások újragondolása, esetenként újak bevezetése és alkalmazása.

A terrorizmus elleni globális háború 2001-ben vette kezdetét,¹ és mint „új” háború többé-kevésbé átírta és/vagy új elemekkel gazdagította a korábban vívott háborúk

1 Ennek angol nyelvű megfelelője Global War on Terrorism (GWOT). Érdemes azt is megemlíteni, hogy az európai felfogásban a „terror elleni harc” angol nyelvű megfelelője, azaz a „fight against terrorism” használatos, amely egyúttal jelentős kommunikációs különbséget is feltételez.

elméletét és gyakorlatát. Ezek egyike az ún. *stratégiai kommunikáció*, amelynek vizsgálata több szempontból is indokolt: egyrészt a vonatkozó magyar nyelvű szakirodalom rendkívül szűkösnek mondható, másrészt ennek elmélete és gyakorlata a Magyar Honvédséget, mint a fenti háborúban – különösen a különböző NATO műveletek révén – aktív szerepet játszó haderőt alapvetően érinti, harmadrészt – hipotézis gyanánt – érdemes annak teljes „újszerűségét” némi fenntartással kezelnünk.

A kommunikáció és a háború

Ismert és elfogadott tény, hogy a háborúk megvívásának egyik központi és kritikus kérdése a kommunikáció. Így volt ez vélhetően az emberek közötti első erőszakos összeütközéstől (és ehhez még a közös nyelv használata sem volt szükséges, elegendő volt az agresszív jelek felismerése és az azokra adott válasz) kezdve, napjaink kisebb vagy nagyobb, hagyományos vagy ettől eltérő háborújáig.

Napjaink hadtudományában és a katonai műveletek tervezésében, szervezésében, végrehajtásában és értékelésében ismertté és mindennapossá vált az olyan fogalmak használata, amelyek tárgya és tartalma az információk (jelek, adatok stb.) cseréjére, értelmezésére vagy azok kezelésére irányul. Ugyanakkor a háború kommunikációja és/vagy a háborús kommunikáció tartalmi és technikai értelemben véve is egyre bonyolultabbá vált az elmúlt évtizedekben (akár egy évszázadban). Igaz ez akkor is, ha tudjuk, hogy a haditechnikában komoly változások – sokszor robbanás-szerű fejlődés – történtek, de ezektől függetlenül a vonatkozó parancsnoki, ellenőrzési és kommunikációs eljárások évszázadokig (a lőpor európai alkalmazásától a 19. század elejéig, derekáig) nem, vagy csak alig változtak. Ilyen például az adott hadszíntéren vagy csatatéren az információk átadásának módja, legyen az szóbeli (itt ne csak annak tartalmára, hanem annak erősségére – lásd „ordítás” – is gondoljunk), hallásbeli (lásd: trombiták, dobok stb.) vagy vizuális (szín-, forma-, fényjelek stb.).

Az információk átadásának hatékonysága – a teljesség igénye nélkül – az alkalmazók felkészültségétől, tapasztalatától, a földrajzi távolságoktól, az egyes harcoló alakulatok együttműködő készségétől és képességétől, de akár magától a parancsnoktól (hadvezértől) is jelentős mértékben függött.² Amikor a francia nemzetgyűlés 1794-ben a szemafor (optikai) telegráf segítségével mintegy kétszáz kilométeres távolságból értesült arról, hogy csapataik sikerrel vették be Le Quesnoy városát, akkor következett be az, hogy az üzenetet küldő és az üzenetet fogadó közé egy új (közvetítő) elem került be, és így szakadt meg az addig közvetlennek tekinthető kommunikációs kapcsolat.³

A 19. század közepétől a hadviselés két lényeges összetevője, a szállítás (szállítmányozás) és a kommunikáció tört előre és „kéz a kézben” haladt, ugyanis a vasútvonalak fejlesztése egyúttal a telegráf tömeges elterjedését is eredményezte. Nem szabad elfeledkeznünk ugyanakkor az említett évszázadban bekövetkező

2 The Oxford illustrated history of modern war. (Szerk. Charles Townshend) Oxford University Press, Oxford–New York, 1997, p.180.

3 Thomas Rid: Small wars and telecommunication. In: The Ashgate research companion to modern warfare, Ashgate, 2010, United Kingdom, p. 437.

szabványosításról sem, amely nem csak a haditechnikai eszközök (pontosabban alkatrészeik) tömegtermelésére volt jelentős hatással, hanem egyes háborúk kimene-
telét is komoly mértékben befolyásolta (lásd: amerikai polgárháború). Ettől az idő-
szaktól kezdett markánsan megváltozni a hadviselő felek mérete, a rendelkezésre
álló erőforrásaik és idővel az általuk alkalmazott harcmodor, ahogy a háborúk kiter-
jedése és tartalma is különbözővé vált.⁴

A témaválasztás szempontjából különösen fontos a „nagy háború” és „kis hábo-
rú” szétválasztása, ugyanis a terrorizmus elleni fellépés során ez utóbbi került a kom-
munikációs erőfeszítések gyújtópontjába. A háború „negyedik generációját” vizsgáló
teoretikusok a „kis háborút” ugyanis – sok más hasonló értelmű kifejezéssel egye-
temben – a felkelés ellenes műveletekkel (counterinsurgency – COIN), illetve az
aszimmetrikus hadviseléssel (asymmetric warfare) azonosítják.⁵ E háborúk szereplői,
azaz a nagyméretű reguláris haderő és a többnyire kisméretű irreguláris csoportok
közötti cselekményekre koncentrálnak érdekes változások figyelhetők meg a kommu-
nikációs, de különösen tele- és infokommunikációs eszközök és rendszerek szerepé-
nek megváltozásában.

Célpontból platform

A telekommunikációs eszközök fejlődésének további részletes ismertetésére – tárgyi
és területi korlátok okán – nincs mód. Egyszerűen kimutatható és könnyen belát-
ható azonban az, hogy ezen eszközök kiépítésére és használatára viszonylag sokáig
(sőt gyakran manapság is) csak az államok, így a nagyméretű, reguláris erők voltak
képesek. Ebből, valamint ezek fizikai méretéből és elhelyezkedéséből adódott az,
hogy az irreguláris erők *célpontként* tekintettek rájuk, és minden lehetőséget megra-
gadtak arra, hogy a kiépített – immár elektronikus – telegráf-vonalakat megsemmi-
sítsék, azok működését megakadályozzák.⁶

Az első világháborúban és aztán a második világháborúban is – jól lehet, ezek-
ben nagyméretű reguláris erők álltak egymással szemben – a kiépített kommuniká-
ciós eszközök kölcsönös megsemmisítésre tett kísérletek állandósultak. Különösen a
két világháború között bekövetkező technikai fejlődés, a kommunikációs eszközök
magnövekedett direkt és indirekt védelme, a híradás eszközeinek (különösen a
rádió) megjelenése a polgári szolgáltató szektorban, valamint a kialakult háborús
propaganda tette aztán azt lehetővé, hogy a telekommunikációt *fegyverként*, azaz po-
litikai céljaik elérése érdekében az erőszakot sokkoló módon közvetítő eszközként
használják a szemben álló felek.

4 A szerző természetesen tisztában van azzal a ténnyel, hogy a hadtörténelem számos példával szolgál egymással sem képességeiben, sem az alkalmazott harcjelölések tekintetében össze nem hasonlítható, azaz aszimmetrikus erők közötti összeütközésekkel, de a publikáció tárgya és tartalma miatt csak felületesen érintheti ezt a tényt.

5 Kiss Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai. Zrínyi Miklós Nemzet-
védelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés, Budapest, 2011, p. 10.

6 Például a 19. század második felében az észak-amerikai földrészen előszeretettel alkalmazták ezt az el-
járást az indiánok, de ide sorolhatjuk a macedónok cselekményeit a törökök ellen a 20. század elején.

A második világháború utáni időszak „helyi” és „kis” háborúiban egyre jelentősebb szerepet kapott a vizualitás. Közben rohamosan terjedt a televíziózás, és csak idő kérdése volt, hogy a háború mikor lesz a békés, a hadszínterektől sok ezer kilométerre lévő nappalik váratlan vendége. Erre a tényre olyan példák hívják fel a figyelmet, mint a vietnámi háború vagy a britek több évtizedes észak-írországi küzdelme az IRA ellen. Az 1990–91-ben lezajlott (első) öbölháború, amely bár „hagyományos” háborúnak minősül, képi és politikai üzeneteit már a precíziós fegyverek révén jutatta el Magyarországra is, egyúttal az amerikai hírcsatornák közötti hírverseny akkor a CNN javára döntötte el.⁷

A teljes spektrumú katonai képességekkel rendelkező és az erősen korlátozott lehetőségeket birtokoló felek közötti összecsapás és a telekommunikációs eszközök szerepének egyik jelentős példája az 1993-as félresikerült amerikai akció a szomáliai Mogadishuban. Az esemény nemcsak az ezt feldolgozó filmről,⁸ hanem az amerikai katonák megglincselését bemutató képsorokról lett híres-hírhedt, amelyek komoly politikai lavinát indítottak el az Egyesült Államokban.⁹

Érdekes ugyanakkor más példákat is szemügyre vennünk, így az Oroszországban bekövetkezőket. Az orosz esetben ugyanis a média jelenléte a háborúban, egyáltalán a médiával való „demokratikus” bánásmód a fegyveres összeütközések kapcsán (is), sokkal rövidebb időszakot ölel fel, mint az Egyesült Államokban. A szabadnak tekintett, nem állami média (például a szentpétervári székhelyű NTV) az első csecsen háború időszakában (1994–1996) gyakorlatilag korlátlanul adta közre a területen folyó brutalitást bemutató képsorokat, sokszor segítséget kapva a csecsenektől. A képsorok hatásaként és a külföldön – például Lettországon és Lengyelországban létrehozott csecsen rádió és információs központ – jelentős hatást ért el a nyugati államokban, amelyek komoly nemzetközi nyomás alá helyezték az orosz kormányzatot. Nem szabad ugyanakkor azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy ez az időszak az orosz demokratikus átalakulás egyik legnehezebb időszakára, amelyben a korábbi államapparátus, a hadsereg és a politikai vezetés közel sem alkotott valódi egységet. A második csecsen háború (1999–2009) azonban merőben más helyzetet eredményezett, ugyanis a 2001-es amerikai terrortámadások – és a Putyin elnök által felkínált azonnali segítség –, a 2002-es színházi és a beszláni iskolai vérengzés (2004), valamint a média szigorúbb állami ellenőrzése a nyugati hírcsatornák és politikusok szemében hamar legitimizálták az „iszlám terroristák” elleni csecsenföldi háborút.¹⁰

7 Kapornaki Anikó: Háború élő adásban. Médiakutató, 2012/I. szám, p. 61–68. Érdekes és megdöbbentő tény, hogy a Szaddam Husszein vezette Irak egy titkos megállapodás révén, az állami cenzúra kötelező alkalmazásával és képi megjelenítésével hozta helyzetbe az említett hírcsatornát. Nem közvetlenül a tárgyhoz kapcsolódik, de említésre méltó az is, hogy a Szomszédok című „teleregény”, amely hazánkban az adott időszak egyik legnézettebb (és egyetlen) társadalmi sorozata volt, maga is foglalkozott az Öböl-háború problematikájával a 99-ik részben. Lásd: http://www.youtube.com/watch?v=Cs5TIReUpd8&playnext=1&list=PLD2B530BABC67991E&feature=results_video, letöltve: 2013. január 10.

8 Címe: Súlyom végveszélyben (Black Hawk Down)

9 Lásd: Paul Watson Pulitzer díjas fotója és elkészítésének körülményei.

In: http://www.biyokulule.com/view_content.php?articleid=369, letöltve: 2012. január 12.

10 Nathan D. Ginos: The Securitization of Russian Strategic Communication. School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2010, p. 22–31.

Az ezredfordulón az információcserében és a kommunikációban bekövetkező dramatikus változások, a technológiai „boom”, új kihívások és új lehetőség elé állítottak a reguláris erőket csakúgy, mint az irregulárisakat. Ennek egyik lényeges következménye lett az egyes politikai üzenetek megalkotását leegyszerűsítő, az erőszakos, katonai és háborús cselekményeket propaganda eszközként felhasználó, valamint azok továbbítását tömeges módon és időben szinte azonnal lehetővé és elérhetővé tevő infokommunikációs eszközök elterjedése. Ez aztán azok kezében vált hatékony, könnyen elérhető, egyszerűen alkalmazható és olcsó eszközzé, akik Amerikának és szövetségeseinek aktív ellenségeivé váltak és – többek között – a 2001-es terrortámadásokat végrehajtották.

A csúcstechnológiával felszerelt haderők a „háború kódének” megszüntét vizionálták és felderítő eszközeik révén kiképzőbázisok után kutattak. Eközben az Al-Kaida és az ahhoz hasonló szervezetek (?) olyan struktúrát alakítottak ki, amelynek filozófiája *„az inkább egy működő rendszer, semmint egy műveleti szervezet”* elvén, a clausewitz-i akarat és erő kiterjesztése érdekében kulcsfontosságú, az ellenfél provokatíván nyílt és szabad(elvű) rendszere által (fel)kínált vallási és ideológiai erkölcstelenség vizualizálásán nyugodott, és a korábban nem ismert dimenziók (például a virtuális tér) feltárásán és kiaknázásán alapult.¹¹ Ehhez kiválóan társíthatóak (voltak) a könnyen elérhető olcsó és mindennapos használati eszközzé vált internetes és on-line felületek és eszközök, és ennek eredményeként váltak a tele- és infokommunikációs rendszerek *platformmá*. Jól példázza ezt, hogy a 2001-es afganisztáni és a 2003-as, Irakban bekövetkező, katonai műveletek lezárultával az ellenállók egyre növekvő méretben kezdték alkalmazni a szövetséges erők veszteségeit növelő eljárásmodokat (lásd: improvizált robbanóeszközök), amelyekhez számos esetben kapcsoltak kép- és hanganyagot, amelyeket aztán a világháló segítségével jutattak el a célcsoportokhoz. Ezek egyrészt a működésüket támogató (vagy azokban résztvevő) személyeket, csoportokat, szervezeteket jelentik meg, másrészt a közvélemény „hírészegét” kötelezően csillapítani kívánó (nem utolsó sorban nézettséget, így bevételüket növelni szándékozó) hagyományos és/vagy on-line formában működő hírügynökségeket, állami, nem-állami vagy akár magáncélzatú felhasználókat „hírfogyasztókat” jelentik. Ez utóbbiak jelentősége már csak azért sem elhanyagolható, mert ők azok, akik társadalmi érzékenységük okán az adott demokratikus berendezkedés révén nyomást gyakorolhatnak a kormányzatra, ha nem is napi szinten, de a választások alkalmával minden bizonnyal.

A „stratégiai kommunikáció”, mint a válaszadás egyik eszköze

A negyedik generációs hadviselést, mint érdekérvényesítési eszközt vizsgáló doktori értekezésében Somkuti Bálint így fogalmaz: *„Korunk fegyveres konfliktusaiban nem is annyira a katonai morál megingása jelenti a problémát, hanem a társadalom hozzáállása, támogatása. Egy elhúzódó konfliktusban a társadalom elveszítheti lelkesedését, és számtalan módon kifejezheti nemtetszését, ezért a kinetikusnak nevezett katonai műveletek kommunikálása*

11 Thomas Rid: Small wars and telecommunication. In: The Ashgate research companion to modern warfare, Ashgate, 2010, United Kingdom, p. 446–447.

ugyanolyan fontos, mint a tényleges katonai sikerek elérése. Éppen ezért akár expedíciós műveletekben vesznek részt a fegyveres erők, akár belső konfliktusban, a folyamatos, tényszerű és érthető kommunikáció elengedhetetlen.¹² Ez a „kommunikáció”, a „stratégiai” jelzővel kiegészülve, lett az előzőekben tárgyalt kihívásokra adandó válaszok egyik eszköze.

A „stratégiai kommunikáció” mint napjaink szövetséges katonai műveleteinek egyik sajátos elméleti és gyakorlati eleme, az elmúlt pár évben vált napi szintű gyakorlattá. A vizsgálat tárgyát képező *háború-elméleti megközelítésekben* igazán komoly, stratégiai szerepet azonban az USA-ban 2001. szeptember 11-én végrehajtott terroristámadások után, a George W. Bush elnök által meghirdetett, a bevezetésben már említett, „terrorizmus elleni globális háborúban” kapott.

A stratégiai kommunikáció fogalmának meghatározásakor alapvetően a nyugati, elsősorban amerikai szakirodalomra támaszkodhatunk. A stratégiai kommunikáció jelentése az üzleti életből eredeztethető és általánosan *olyan vállalati és intézményi kommunikációs elemeket és/vagy eszközöket használ, amelyek a „cél- vagy kulcshallgatóság” (célcsoport) körében kedvező véleményt alakít(hat)nak ki a vállalati és intézményi célkitűzések lehető leghatékonyabb elérése érdekében.*¹³ (Ez a definíció-kísérlet ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy más – alapvetően teljes spektrumú, vagy ehhez közelítő – politikai, gazdasági és katonai képességekkel rendelkező államok ne határozhatták volna meg annak tartalmát, esetleg más megnevezéssel megjelölve a jelzett fogalmat.)

A stratégiai kommunikáció jobb megértése érdekében a szakértők gyakran egy olyan „zenekart” (állam, haderő, vagy akár a meglévő kommunikációs eszközök stb.) vizualizálnak, amelynek minden egyes eleme a „karmester” (politikus, parancsnok stb.) által mesteri módon összehangolva (például ágazati stratégiák révén) meghatározott hallgatóságnak (közvélemény, ellenség stb.) szól, belőlük a lehető legpozitívabb attitűdöt, támogatást, elégedettséget kiváltva. E megközelítésbe behelyettesítve az állami és politikai szerepvállalást, könnyen felismerhető, hogy a hatalom gyakorlásának egyik „puha” eszközrendszeréről beszélhetünk.

Mivel az említett fogalom elsősorban hadtudományi szempontból történő meghatározására tett kísérlet számos jelentéstani és tartalmi csapdát foglal magában, így érdekesebb azt tartalmi szempontból megvizsgálunk. A stratégiai kommunikáció gondolatköre a terrorizmus elleni háború szempontjából, abból a felismerésből fakad, amely szerint a hidegháború után az Amerikai Egyesült Államok elvesztette a nemzetközi közvélemény támogatottságát, „népszerűtlenné” mi több „ellenségé” vált a világ számos országában.¹⁴

2007 nyarán, még a Bush-adminisztráció időszakában jelent meg a Nyilvános Diplomácia és Stratégiai Kommunikáció Nemzeti Biztonsági Stratégiája (National

12 Somkuti Bálint: A negyedik generációs hadviselés – az érdekérvényesítés új lehetőségei. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés, 2011, p. 95.

13 Peter O’Malley: Strategic Communications Planning, in: <http://www.omalco.com/iabc.htm>, letöltve: 2013. január 15.

14 Hozzá kell tennünk azt is, hogy az USA nemcsak a „hagyományosan” ellenséges országokban vagy régiókban lett népszerűtlen, de jelentősen csökkent pozitív megítélése a korábban szívélyes kapcsolatokat ápoló országokban is. A közvéleményben bekövetkező attitűd-változásokat bizonyítja az ún. „Transatlantic Trends” elnevezésű nemzetközi kutatás, amely a transzatlanti kapcsolatokban történt vagy meglévő véleménykülönbségeket és azok mélységét hivatott feltárni. <http://trends.gmfus.org/>

Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication) elnevezésű dokumentum, amely szervesen illeszkedik az amerikai stratégiai dokumentumok rendszerébe.¹⁵ Ez a dokumentum – amely követi a hasonló stratégiák kialakításának ismert és elfogadott módszertanát – megfogalmazza mindazon stratégiai szintű elveket, célokat, eszközöket és eljárásokat, amelyek a 2006-os amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégiában (mint „anyagdokumentumban”) megfogalmazott nyolc célkitűzést, de különösen az amerikai nemzet alapvető értékeit hivatottak szolgálni az alábbiak megvalósulása révén:

- annak *hangsúlyozása*, hogy az amerikaiak elkötelezettek a szabadság, az emberi jogok és minden emberi lény méltósága és egyenlősége iránt;
- azok *elérése*, akik osztoznak az amerikai eszmékben;
- azok *támogatása*, akik küzdenek a szabadságért és demokráciáért;
- azok *ellensúlyozása*, akik a gyűlölet és elnyomás ideológiáit támogatják.¹⁶

A fentiekhez hozzárendelt célkitűzések a következők:

- Az Amerikai Egyesült Államoknak olyan, a reményre és a lehetőségekre épülő, pozitív jövőképet kell nyújtania, amely annak a legalapvetőbb értékeiben gyökerezik.
- Az USA partnereivel együtt arra törekszik, hogy elszigetelje és kiszorítsa azokat az erőszakos szélsőségeket, akik bármely nemzet, kultúra vagy hit civilizált embereinek a szabadság és a béke iránti törekvéseit veszélyeztetik.
- Amerikának azon kell dolgoznia, hogy világszerte táplálja a közös érdekeket és értékeket az amerikaiak és más országok, kultúrák és hívő emberek között.¹⁷

A stratégia nem lehet azonban teljes, ha nem tartalmazza azoknak a célcsoportoknak a meghatározását, amelyek elérése, bevonása és befolyásolása kiemelten fontos. Így az ún. „stratégiai hallgatóság” közé a kulcsfontosságú befolyással rendelkezőket, a sérülékeny társadalmi csoportokat és a tömeghallgatóságot sorolja.¹⁸

A fentiek alapján és a dokumentum részleteinek ismeretében megállapítható, hogy ez az elgondolás a hatalom gyakorlásának és a nemzetközi kapcsolatok alakításának *puha eszközei* közé illeszkedik, ugyanakkor nem mentes a kemény (erőszakos) eszközöket használok elleni fellépés kötelezettségétől sem.

Mivel a stratégia ideológiai alapját a terrorizmus elleni háború jelenti, így a haderő (ti. adott hadszíntereken az amerikai érdekek és értékek egyedüli megjelenítője) számára komoly kihívást jelentett ennek megértése és alkalmazása. Jól példázza ezt, hogy nem sokkal később, 2007 őszén James Stavridis admirális (ekkor az Egyesült Államok Déli Parancsnokságának parancsnoka), a stratégiai kommunikációt elemezvén segítségül hívta és kicsit átalakította Winston Churchill korábbi híres mondását, amely szerint *„nem tudom mi az ördög az [ti. a stratégiai kommunikáció], amiről*

15 National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication of the United States of America. 2007 június, in: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/state/natstrat_strat_comm.pdf (letöltve: 2013. január 02.), p. 2.

16 Uo.

17 Uo. p. 3.

18 Uo. p. 4–5.

Marshall beszél, de kell nekem!"¹⁹ Ebben a megközelítésben érzékelhető némi bizonytalanság, ugyanakkor az admirális már ekkor bemutatott néhány tanulságos esetet,²⁰ és kifejtette néhány elgondolását, amelyek a kitűzött célok elérésére használandó módszerek lényegét hivatottak összefoglalni. Ezek lényege többek között:

- Mindig az igazat kell mondani annak a hallgatóságnak, amellyel kommunikálunk.
- Rendelkezni kell „jó” üzenetekkel, de el kell kerülni, hogy a „disznót kirúzssozzuk”.²¹
- Meg kell érteni és ismerni kell a hallgatóságot, amely különösen fontos, amennyiben az adott műveleti területen eltérő kultúrák léteznek.
- Az időzítés legyen kiváló, az üzeneteket a lehető legmegfelelőbb időpontban kell elküldeni.
- A stratégiai kommunikációt stratégiai szinten kell kezelni, nem pedig taktikai szinten, amelyre Stavridis admirális szerint a közkapcsolatok (public relations) hivatottak.
- A hadműveleti szintű kommunikációt úgy kell megszervezni, hogy az alacsonyabb (például taktikai) szinten (akár egyénileg) is alkalmazható legyen.
- A vonatkozó folyamatokat érdemes rövid (24–48 óra), közép (30–45 nap) és hosszútávon (1 év) tervezni és értékelni.
- Az üzenetek variáljuk változó elemekkel, azok legyenek „megfűszerezve”.
- Kitartóan, akár évekre szólóan kell kommunikálni a partnerekkel.
- Készen kell állni arra is, hogy a megfelelő időpontban erőteljes lökést adjunk kommunikációnknak.
- Képesnek kell lenni a kommunikációs vereség elfogadására, majd arra is, hogy onnan elmozduljunk. (A szerző megközelítésében ez alatt azt érthetjük, amikor az összehangolt kommunikációs erőfeszítések nem úgy, vagy nem azt a célkitűzést érik el a kulcshallgatóságban, amelyet elérni szándékoztunk, sőt rosszabb esetben ellenkező hatást – például nagyobb ellenszenvet, vagy az ellenfél irányában nagyobb rokonszenvet – válthatnak ki.)
- Fel kell ismerni a kommunikációs győzelmet is, amely gyakran nehezebb, mint a vereség felmérése. (A szerző megközelítésében ez alatt az érthetjük, hogy pontosan meg kell határoznunk azokat az elemeket, amelyek a kitűzött kommunikációs cél elérését igazolják, bizonyítják. Ezek például olyan folyamatos és pozitív visszajelzések lehetnek a kulcshallgatóság részéről, amelyek a mi erőfeszítéseinket többnek és jobbnak értékelik, mint az ellenfelünkét.)

Stavridis admirális végül javaslatokat, ajánlásokat fogalmazott meg, amelyek magukban foglalják azt, hogy a stratégiai kommunikáció:

- csapatmunkát igényel, annak sikeréhez integrálni és kombinálni kell más területeket, anyagi és személyi javakat;
- folyamatos együttműködésre és konzultációra van szükség a partnerekkel;

19 James G. Stavridis: Strategic Communication and National Security. In: Joint Force Quarterly, 2007/III, p. 4.

20 Például 2005-ben az amerikai hadsereg felügyelte guantanamoi börtönben éhségstrájkot folytató fogvatartottak mesterséges táplálása kínzásként való megjelenése a médiában.

21 James G. Stavridis: Strategic Communication and... p. 5.

- ismernünk kell a stratégiai kommunikáció tervezőinek, szervezőinek és végrehajtóinak készségeit és képességeit; adott esetben e terület vezetőjének inkább olyan „karmesternek” kell lennie, aki közvetlenül és gyorsan eléri a fölérendelt katonai vezetőt;
- a stratégiai kommunikáció állami szereplőinek folyamatosan egyeztetniük kell egymással, függetlenül attól, hogy melyik területet képviselik, hiszen így, együttesen „koncertezve” érhetőek el a kitűzött stratégiai célok.²²

Az említett stratégia a későbbiek során alapját képezte a harcoló parancsnokok számára készült kézikönyvnek, amelynek a 2010-ben kiadott „3.0” verziójában 232 (!) oldalon át tárgyalja a vonatkozó teendőket.²³ Fontos megjegyezni azonban, hogy a kiadott kézikönyv nem minősül elfogadott doktrinális dokumentumnak, és annak alkalmazása az adott műveletben mindig mérlegelés tárgyát kell, hogy képezze.²⁴

A nyilvános diplomácia és a stratégiai kommunikáció ugyanakkor megjelent a NATO eljárásai között is. Szijj Dóra a szövetség fenti erőfeszítéseit elemző cikkében megállapítja, hogy „a NATO az »új média« felhasználásával (Facebook, Twitter, YouTube, NATO-honlap, NATOchannel.tv) célzott intézkedéseket tesz a Szövetség reprezentálása és tudatos népszerűsítése érdekében, és a tag- és partnerországok számára egyaránt egy, a hidegháborús modelltől alapjaiban eltérő, „barátságos”, nyitott, együttműködni képes és feladatát hatékonyan ellátni képes NATO kommunikálására törekszik”.²⁵

A NATO természetesen nem csak a nyilvános diplomácia eszközeit használja, de komoly hangsúlyt fektet a stratégiai kommunikáció jelentőségére az olyan műveletekben is, mint például az afganisztáni (ISAF). Magyar vonatkozású példája ennek Erich Pfeffer vezérőrnagy, az Afganisztánban állomásozó Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők Északi Regionális Parancsnokság (ISAF RC N) parancsnokának a stratégiai kommunikáció fontosságáról tett kijelentése a magyar Tartományi Újjáépítő Csoportnál, az afganisztáni Baghlanban 2012 tavaszán tett látogatása során.²⁶

---

22 Uo. p. 7.

23 Commander’s Handbook for Strategic Communication and Communication Strategy, Version 3.0. US Joint Forces Command, Joint Warfighting Center, 2010. június 24., in: <http://www.carlisle.army.mil/DIME/documents/Strategic%20Communication%20Handbook%20Ver%203%20-%20June%202010%20JFCOM.pdf> (letöltve: 2013. január 12.)

24 Uo. p. i–ii.

25 Szijj Dóra: Ne kényszerítsd, formáld át! A nyilvános diplomácia és a közösségi média jelentősége mindennapjainkban és a NATO Public Diplomacy Division tevékenységében. In: http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1217&title=Ne_k%C3%A9nyszer%C3%ADtsd,_form%C3%A1ld_%C3%A1t!_-_A_nyilv%C3%A1nos_diplom%C3%A1cia_%C3%A9s_a_k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_m%C3%A9dia_jelent%C5%91s%C3%A9ge_mindennapjainkban_%C3%A9s_a_NATO_Public_Diplomacy_Division_tev%C3%A9kenys%C3%A9g%C3%A9ben (letöltve: 2013. január 12.)

26 Fontos a stratégiai kommunikáció. 2012. május 02., in: <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/vedelempolitikaert-es-tervezesert-felelos-helyettes-allamtitkarsag/hirek/fontos-a-strategiai-kommunikacio> (letöltve: 2013. január 12.)

Nincs új a nap alatt?

A stratégiai kommunikáció újszerű eljárásként való feltüntetésével azonban érdemes óvatosnak lenni, hiszen az egyrészt – tágabb kitekintéssel – az üzleti élet világából merít számos alapvetést, másrészt olyan jól ismert és gyakran vitatott területekkel áll szoros összefüggésben és kölcsönhatásban, mint például a közkapcsolatok (public affairs), az információs műveletek (information operations), a nyilvános diplomáciát támogató védelmi erőfeszítések (defense support to public diplomacy). Az említett területek fontosságát a hazai szakemberek már régóta ismerik és mind a mai napig magas szakmai színvonalon *ápolják*.²⁷

A stratégiai kommunikáció szerepét és súlyát kritizálók számos alkalommal teszik fel azt a kérdést is, hogy az nem egyenlő-e a propagandával? Ez utóbbi ugyanis „valódi” háborús termék, amelyet a második világháború és a hidegháború során az államilag megszabott és irányított „igazság stratégiájaként” jellemezhetünk. A stratégiai kommunikációt napjainkban művelők (sokszor jól felfogott üzleti és politikai érdekeik mentén) azzal különböztetik meg a propagandától, hogy az nem az ellenség ellen irányul, hanem a külföldi, nemzetközi közvélemény megnyerésére.

Könnyen lehet ugyanakkor, hogy a stratégiai kommunikáció veszít korábbi súlyából, hiszen az amerikai Védelmi Minisztérium közkapcsolatokért felelős államtitkár-helyettese 2012 novemberében olyan memorandumot adott ki az amerikai harcoló egységek parancsnokai számára, amelyben kijelenti, hogy a „stratégiai kommunikáció” mint kifejezés használatát a jövőben lehetőleg kerülni kell, mert az zavart okoz a vonatkozó feladatok végrehajtásában.²⁸ E helyett inkább az adott parancsnok irányításával a kommunikációs eszközök és folyamatok szinkronizálását (communication synchronization) helyezi előtérbe, hiszen a meglévő szervezeti elemek részben vagy egészben foglalkoznak a terület kihívásaival. A kiadott memorandum egyik ki nem mondott, de vélhető üzenete lehet az is, hogy az adminisztráció és bürokrácia korábbi felduzzasztása a korábbi elvek mentén már nem igazolható, főleg akkor, ha az amerikai költségvetési források egyre szűkösebbé válnak.

Különösen komoly gondot jelenthet a stratégiai kommunikáció értelmezése akadémiai szempontból, hiszen felveti annak kérdését, hogy azt milyen oktatási és kutatási célkitűzések mellett és milyen tartalommal kell feldolgozni és közvetíteni? Tovább bonyolítja a helyzetet az a tény, hogy az egyes államok (de a nem-állami szereplők különösen) másként értelmez(het)ik és alkalmazzák a vonatkozó elveket. A témában elmélyülni szándékozók megfontolás tárgyává tehetik, hogy a komoly katonai erővel rendelkező Észak-Korea, Irán, Kína vagy akár Izrael milyen jellegű stratégiát követ stratégiai kommunikációja artikulálásában?

27 Lásd például: Dr. Várhegyi István – Dr. Makkay Imre: Információs korszak, információs háború, biztonságkultúra. Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Budapest, 2000.

28 George E. Little memoranduma „Communication synchronization – a local coordination process” tárgyában, 2012. november 28.
In: http://www.foreignpolicy.com/files/fp_uploaded_documents/121206_brooksmemo.pdf
(letöltve: 2013. január 02.)

Konklúzió

A fenti rövid áttekintés rámutat arra a tényre, hogy bár a hadviselő felek telekommunikációs és infokommunikációs eszközökhöz való viszonya a jelentős mértékben átalakult, azok központi elemét mégis a megtervezett, végrehajtott és kiértékelt katonai akciók jelentik. Az említett átalakulás (célpontból platform) azonban nem egymást felváltó folyamatként értékelendő, hanem sokkal inkább egymás mellett párhuzamosan meglévőként, sőt olykor – a katonai műveletek tervezése és végrehajtása során is – egymást kiegészítőként.

Az elmúlt évszázadokban bekövetkezett változás leginkább két tényezőben érhető tetten: egyrészt megváltozott a közvélemény számára jelentőséggel bíró üzenet fizikai hordozója (hírnök helyett manapság „drónok” üzennek) és hasonlóan megváltoztak ezen üzenetek dekódolásának formái. Másrészt a hadviselő felek közül a jóval gyengébbik mindig úgy tekinthet ezekre az eszközökre, mint fizikai képesség-hiányának pszichológiai jellegű meghosszabbítására.

A politikai célkitűzések megvalósításához rendelt elgondolásokban továbbra is központi szerepet játszik a közvélemény támogatásának fenntartása és megnyerése, amelyre – a gyökeresen megváltozott politikai körülmények miatt – olyan megoldások születtek, mint „a stratégiai kommunikáció” (és ennek stratégiája), amely annak egészében nem tekinthető újnak, hanem csupán egyes elemei minősülnek „újszerűnek” a jelenlegi ismereteink alapján.